

Flexibel Zelfverantwoordelijk Leren

Jan van der Draai

Er komen twee leerlingen het Open Leercentrum binnen, het boek *Communicatietechnologie Nederlands* onder de arm, de moduulwijzer *Leesvaardigheid* in de hand. Het is stil in het Open Leercentrum, je kunt er een speld horen vallen. In de grote lichte zaal zitten leerlingen te werken aan de computers die op werkeilanden verspreid in de ruimte staan. Tijd is kostbaar, je kunt computers maar een beperkte tijd reserveren, daarom moet er hard gewerkt worden. Aan een kant van de zaal staan de schappen van de bibliotheek, daarachter de 'broncomputers' waarmee bronnen van nieuwe leerstof kunnen worden aangeboord. Een directe lijn met de Openbare Bibliotheek in de stad is in de maak. Langs de kanten van het Open Leercentrum staan de Autocad-computers, in het midden de Internet-eilanden. Achter de bibliotheek zijn studiehoecken waar in alle rust gestudeerd kan worden. Voor dit stiltecentrum hoef je niet te reserveren.

 e leerlingen lopen naar de balie en laten hun pasje zien aan de twee medewerksters die het Open Leercentrum beheren. Met datzelfde pasje kopen ze leermiddelen in de schoolwinkel, kunnen ze telefoneren, een broodje halen uit de automaten in de hal en de printers activeren in het Open Leercentrum. Nu krijgen ze op vertoon van het pasje de computers toegewezen die ze een paar dagen geleden al voor nu gereserveerd hadden en ze kunnen aan het werk. Plannen moet altijd. Zonder vooraf te reserveren word je niet toegelaten, zelfs niet al zou er een computer vrij zijn. Het plannen van een weektaak is een essentieel onderdeel van de aanloop tot zelfstandig en zelfverantwoordelijk werken.

We zijn in het Horizon College, een school voor Middelbaar Beroepsonderwijs in Hoorn.¹ De afdeling Techniek telt ongeveer 1200 leerlingen, verdeeld over de opleidingen *Elektrotechniek*, *Bouwkunde* en *Werktuigbouwkunde*. Leerlingen komen binnen vanaf 16-jarige leeftijd en volgen bij ons meestal een vierjarige (technische) oplei-

ding. Zij hebben dan al – na de basisschool – vier jaar vervolgonderwijs gehad, meestal algemeen van aard (havo of mavo) of een lagere beroepsopleiding (lbo).

OPEN LEREN

Met het vak Nederlands is het allemaal begonnen. Het wordt nu bijna geheel als Open Leren aangeboden. De leerstof is in modules verdeeld, organisch afgeronde leerstofeenheden, zoals *Spelling*; *Leesvaardigheid*; *Correspondentie 1 en 2*; *Verslaggeving* enz. Bij elk van de modules is een *moduulwijzer* geschreven, een soort spoorboekje dat vooral in de eerste schoolsemesters de leerling precies vertelt wat hij moet doen (zie bijlage 1). In zijn *trajectmap* bewaart de leerling een jaaroverzicht waarin de 'deadlines' van de vakken zijn aangegeven, data waarop een module afgesloten moet zijn en waarop getoetst moet zijn.

Bij de balie van het Open Leercentrum ligt een map waarin mogelijke toetsmomenten zijn weergegeven, gemiddeld tien tot twaalf

toetsmogelijkheden per week voor het vak Nederlands. De leerlingen bestuderen de stof uit het boek – thuis, in de studieruimten, in de bibliotheek –, reserveren een plaats in het Open Leercentrum en maken de oefeningen met de tekstverwerker. Die slaan ze vervolgens op in hun eigen homedirectory, zodat de leraar die eventueel kan nakijken. Als de stof bestudeerd is, de oefeningen gemaakt en hij denkt dat hij succesvol de toets kan maken, zoekt de leerling in de map het voor hem meest geschikte moment uit en schrijft hij zich in voor de toets. Flexibele toetsmomenten geven hem de mogelijkheid in eigen tempo te studeren.

Het plannen van een weektaak is een essentieel onderdeel van de aanloop tot zelfstandig en zelfverantwoordelijk werken.

teem van *Flexibel Zelfverantwoordelijk Leren*, waarin we doelbewust werken aan leren leren. De persoonlijke mentor is voor de leerling van het eerste uur een vaste

steun en toeverlaat die ervoor zorgt dat hij probleemloos zijn weg kan vinden in de enorme schoolorganisatie en dat hij vlekkeloos kan

functioneren in de verschillende leersystemen die hij vanaf het eerste moment tegenkomt. De overgang van een toeleverende school naar ons middelbaar technisch onderwijs is groot en vaak qua leerstof erg moeilijk voor onze leerlingen en het steeds wisselen van leersysteem maakt het er ook niet makkelijker op.

Een groot deel van de leerstof wordt zo individueel en zelfstandig verwerkt. De leerling plant zijn weektaak en overlegt daarover met zijn mentor. Hij krijgt hulp van de vakleeraar die hij altijd kan aanklappen. De vakleeraar bespreekt met hem de diagnostische instaptoets aan het begin van elke module, geeft bij elke module een aantal zwaartepuntlessen waarvoor de leerling zich kan inschrijven en houdt inloop- en vragenuren. Bij bepaalde onderdelen van het vak herstelt hij soms de klassikale situatie: als er spreekbeurten gehouden moeten worden of als vergaderen en notuleren op het programma staan. Dan wordt de klas – bij veel andere vakken zitten de leerlingen nog in de klas – in drieën verdeeld. Met een van de groepen als publiek worden de spreekbeurten gehouden, geëvalueerd en beoordeeld, terwijl de beide andere groepen gewoon doorgaan met andere modules. De volgende week zijn de groepen gewisseld.

Over alle vakken heen wordt de leerling begeleid door een eigen, persoonlijke mentor die elke week op een vaste tijd met hem een voortgangsgesprek voert, die hem helpt de weektaak te plannen en met hem werkt aan het oplossen van studieproblemen. De mentor speelt een cruciale rol in ons sys-

DRIE LEERSYSTEMEN NAAST ELKAAR

KLASSIKAAL ONDERWIJS

Een groot aantal vakken zoals *Constructie-leer*, *Sterkteberekeningen*, *Materialenleer* enz. die voor alle leerlingen volstrekt nieuw zijn, worden in eerste instantie klassikaal gegeven. Groepsgewijze instructie is bij deze nieuwe vakken de meest effectieve vorm van onderwijs. De leerlingen zitten dus in de klas, de leraar draagt leerstof over, geeft huiswerk op en controleert het gemaakte werk.

PROBLEEMGESTUURD ONDERWIJS

Er zijn ook vakken die te maken hebben met de praktijk en de werkplaats: *Kozijnen stellen*, *Bouwmeteren*, *Calculeren* enz. Deze vakken worden aangeboden in de vorm van probleemgestuurd onderwijs, waarbij leerlingen in groepjes van zeven of vijf een praktijkopdracht moeten uitvoeren. Ze moeten zelf zorgen voor een goede werkverdeling, moeten overleg voeren en verantwoordelijkheid dragen en delen. Ze moeten elkaar ook aanspreken op resultaten en inzet. Ze moeten gezamenlijk het resultaat in een week

tot stand brengen en daarvan verslag uitbrengen in een gezamenlijk werkstukverslag. Probleemgestuurd onderwijs is een goede simulatie van de werkelijkheid op de werkvloer en daardoor een zeer geschikte onderwijsvorm voor de praktische vakken.

OPEN LEREN

Ten slotte zijn er de vakken waarin de leerlingen per definitie zeer uiteenlopen, omdat de een van het algemeen vormend onderwijs komt en de ander van het lager beroepsonderwijs. Denk aan vakken als *Nederlands*, *Wiskunde* en *Natuurkunde*. Juist deze vakken worden in een setting van Open Leren aangeboden, omdat juist daarbij de leerlingen individueel en in eigen tempo kunnen werken en flexibel kunnen toetsen.

Klassikaal onderwijs, probleemgestuurd onderwijs en Open Leren blijven als heel verschillende leersystemen naast elkaar bestaan en de leerling moet per dag een aantal malen overstappen van de ene situatie in de andere. Mits goed begeleid, blijven de leerlingen daar geen moeite mee te hebben. Onze ervaring is dat leerlingen vaak flexibeler zijn dan leraars. Wat wel gebeurt, is dat er verschuivingen plaatsvinden per vak. Een technische leraar besluit voor een stukje leerstof waarin het vooral op feitenkennis aankomt, een moduulwijzer te schrijven, zodat de leerlingen dat deel in het Open Leercentrum kunnen doen en hij er geen les meer over hoeft te geven, terwijl een leraar algemene vakken soms juist besluit een onderdeel uit het Open Leren te halen om weer groepsgewijs te instrueren. Aan onze Open Leercentra zijn niet voor niets instructieruimten vastgebouwd.

FLEXIBEL ZELFVERANTWOORDELIJK LEREN

Aan onze onderwijsvernieuwing liggen een aantal maatschappelijke en politieke factoren ten grondslag. Als de maatschappij verandert, moet de school mee veranderen. Onze school was ooit een reguliere Middelbare Technische School. Het was een goede school. Leerlingen die bij ons afstudeerden, hadden een hoofd vol gedegen vakkennis en een koffer vol praktische vaardigheden en ze werden door het bedrijfsleven in Noord-Holland met open armen ontvangen. Een leerling die na zijn diploma een baan kreeg, kon zonder problemen minstens vijf jaar vooruit bij zijn baas.

Vandaag is dat anders. Zelfs onze beste leerling moet straks als hij van school is, zich zeker binnen twee jaar grondig bijschoolen. Vakkennis verouderd steeds sneller en leren is letterlijk een levenslang proces geworden. Kennis en vaardigheden zijn niet

meer genoeg. De school moet zich erop toeleggen de leerling ook te leren hoe hij het best kan leren, wat zijn sterke en zwakke punten zijn en welke leer-

***Onze school verandert langzaam
maar zeker van een productgerichte
naar een procesgerichte opleiding,
waarin het proces van het leren
steeds meer centraal staat.***

strategieën hij kan gebruiken. Onze school verandert langzaam maar zeker van een productgerichte naar een procesgerichte opleiding, waarin het proces van het leren steeds meer centraal staat. Het systeem van *Flexibel Zelfverantwoordelijk Leren* leert steunt op de drie pijlers: (1) zelfkennis; (2) strategiegebruik en (3) verantwoordelijkheid.

ZELFKENNIS

Wij willen dat onze leerling inzicht krijgt in zijn eigen mogelijkheden en beperkingen. Zijn zelfbeeld moet positief en realistisch zijn. Hij moet bij het aansnijden van nieuwe leerstof kunnen vaststellen wat hij al van de stof weet, waar voor hem de problemen liggen en welke tijdsinschatting hij moet maken.

STRATEGIEGEBRUIK

Hij moet geleerd hebben leerstrategieën toe te passen en in staat zijn achteraf te evalueren of zijn strategie effectief was. Hij moet zijn strategieën kunnen bijstellen om zo zijn eigen leren effectiever te maken.

VERANTWOORDELIJKHEID

Er moet een verschuiving plaatsvinden in het dragen van verantwoordelijkheid. Onze leerling moet bereid en in staat zijn de verantwoordelijkheid voor zijn eigen studie zelf te dragen en die niet meer bij de leraar te leggen. Daartoe moet hij sterk gemotiveerd zijn.

MENTOR NIEUWE-STIJL

De *mentor nieuwe-stijl* is de spil van het systeem. Hij begeleidt de leerlingen in de verschillende leersystemen, hij helpt hen bij studieproblemen en leert hen hun eigen motivatie op peil te houden. Nieuw is dat hij zich intensief bezighoudt met het leerproces van zijn pupillen. Hij heeft beslist niet meer dan tien à twaalf leerlingen onder zijn hoede. Voor zijn taak als mentor krijgt hij vier uren per week.

VOORTGANGSGESPREKKEN

Hij begint met de zogenaamde voortgangsgesprekken. Aan de hand van een vast rooster heeft hij iedere week minstens één gesprek met elk van zijn leerlingen, onder vier ogen. Daarin komen het welbevinden en de studievoortgang ter sprake. Met een verse computeruitdraai uit het cijfersysteem worden de cijfers van de afgelopen week besproken. Over elke onvoldoende wordt een afspraak gemaakt. Mentor en leerling proberen samen de oorzaak van de onvoldoendes te achterhalen en maken afspraken over hulpvragen bij de vakleraar, over de hertoetsen en over werkplannen. Een voortgangsgesprek kan heel kort zijn. Als een leerling goed scoort, een goede werkplanning heeft en het naar zijn zin heeft,

krijgt hij een schouderklopje en kan hij weer een week voort. Misschien wel de grootste waarde van zo'n voortgangsgesprek is de geweldige motivationele stimulans die veel leerlingen ervan ondervinden.

LEERGESPREKKEN

Bij een aantal leerlingen echter blijkt dat er soms problemen zijn. Dan maakt de mentor met hem een nieuwe afspraak op een ander tijdstip en vindt er een zogenaamd studiegesprek of leergesprek plaats, waarin studieproblemen worden geanalyseerd en aangepakt. Vaak spelen zaken als werkdiscipline, gebrek aan motivatie, faalangst, onvoldoende planningsvaardigheid enz. een rol en is hulp noodzakelijk. Meestal zal de mentor dan besluiten om met de leerling 'samen een eindje op te studeren'. Samen beginnen ze dan aan een nieuwe module. Aan de hand van de diagnostische instaptoets en de moduulwijzer stellen ze vast welke onderdelen er aan bod komen, wat de hoofd- en bijzaken zijn, welke voor de leerling specifieke moeilijkheden erin zitten en welke leerdoelen gehaald moeten worden. Samen maken ze een persoonlijk werkplan, bespreken een mogelijke strategie, maken een tijdsinschatting en een werkafspraken. Ook wordt de volgende sessie vastgelegd waarin deze zaken geëvalueerd zullen worden. Na drie of vier leergesprekken is de leerling vaak weer op het spoor. Soms kan de mentor niet helpen en moet hij een leerling met een ernstig probleem doorverwijzen naar het Onderwijsbureau waar men bijvoorbeeld een cursus 'omgaan met faalangst' aan de leerling aanbiedt.

LEERINSTRUMENTEN

De moeilijkheid van leerprocessen is dat ze abstract zijn en zich in het verborgene afspelen. Het probleem van spreken over leerprocessen is het probleem van het zichtbaar maken van die processen. De gemid-

delde mentor is geen geschoolde psycholoog. Om toch effectief en verantwoord met zijn pupillen over hun leerprocessen te praten, heeft hij de beschikking over een aantal instrumenten die op een redelijk eenvoudige manier allerlei belangrijke aspecten van die processen zichtbaar maken.

De diagnostische instrumenten die wij op school gebruiken, zijn: de *Inventaris Leerstijlen* (Vermunt 1992; zie ook Vermunt 1995); de *Studeergedrag Vragenlijst* (Koning e.a.; zie ook Zijlstra 1995); de *Vragenlijst Studieproblemen* (Schouwenburg 1995); de *Examen/Toets Attitude Vragenlijst* (Van der Ploeg).² Het zijn instrumenten specifiek voor de mentor; hij gebruikt de vraag-items en uitspraken ervan in zijn leergesprek met de leerling. Dan gaat het bijvoorbeeld over zaken als desinteresse in de studie, faalangst, planningsvaardigheid, werkdiscipline, zelfsturing en motivatie. De mentor vaart niet blind op de instrumenten, hij gaat in de eerste plaats uit van zijn intuïtie en gebruikt de instrumenten om zijn vermoedens te verifiëren.

Terwijl drie van de vier leerinstrumenten slechts gebruikt worden als zich bij de leerling studieproblemen voordoen, is er één instrument dat altijd aan alle leerlingen wordt voorgelegd: de *Inventaris Leerstijlen (ILS)*³, gebaseerd op de constructivistische leertheorie van Vermunt (1992). De mentor maakt aan het begin van het schooljaar van ieder van zijn leerlingen een zogenaamd *leerstijlprofiel*. Dat profiel geeft al een eerste indicatie van de manier waarop de leerling gewend is te studeren. Soms is dit leerstijlprofiel voor de mentor al de eerste aanleiding om een leergesprek te organiseren.

LEREN LEREN = 1 OP 1

Uit onze eigen metingen blijkt dat ongeveer de helft van de leerlingen die bij ons instro-

men, een sterk *reproductieve* leerstijl heeft. Deze leerlingen kenmerken zich door hun rijtje-voor-rijtje, bladzijde-voor-bladzijde manier van leren, ze leren om te kunnen reproduceren. U kent ze wel, de leerlingen die vragen 'meneer, hoort bladzijde 11 ook nog bij de overhoring of niet? en moeten we figuur 12 ook kennen?' Nu is een reproductieve manier van leren niet per definitie altijd slecht. Maar als de leerstof uitgebreider wordt en abstracter, komen de problemen. Wij willen deze leerstijl graag veranderen in een meer betekenisgerichte en beroepsgerichte stijl van leren.

Het grootste deel van de andere helft zijn leerlingen met een zogenaamde *ongerichte* leerstijl. Dat zijn leerlingen die volstrekt niet weten hoe ze moeten studeren. Zij proberen met vallen en opstaan. Kenmerkend voor hen is eigenlijk het ontbreken van leerstijl. Het zijn die leerlingen die, als ze een toets gemaakt hebben, er werkelijk geen idee van hebben of ze voldoende of onvoldoende hebben gescoord. Zij hebben totaal geen strategisch inzicht in hoe een leertaak aan te pakken. Ook hier heeft de mentor nieuwe-stijl een zware taak.

Het is nogal pretentieus om als mentor te denken dat je de leerstijl van iemand kan veranderen, zelfs al beschik je over instrumenten die het leergedrag duidelijk zichtbaar maken. Een leerstijl is hardnekkig. Als we een leerstijl bespreken, praten we vrijwel direct ook over persoonlijkheidskenmerken. De manier waarop iemand leert, heeft veel te maken met zijn karakter en het wezen van zijn persoon. Als je iemands leerstijl wil veranderen, wil je de persoon veranderen. Leren leren kan alleen plaatsvinden als iemand bereid is zichzelf bloot te geven en zijn eigen functioneren ter discussie te stellen. Daarvoor is een sterke vertrouwensrelatie nodig tussen mentor en leerling. Zowel de mentor als de leerling moeten bereid zijn veel van zichzelf te geven in het leergesprek en moeten zich kwetsbaar op durven stellen. Daarom is leren leren een kwestie van

1 op 1. Trouwens, de oude Grieken wisten dat al...

FLEXIBILITEIT

Het leren van onze beide leerlingen die in het Open Leercentrum zitten, is flexibel in dubbel opzicht. De leerstof wordt flexibel aangeboden in modules. Nu ligt de volgorde van de modules nog vast, straks kan een leerling

zelf de volgorde kiezen voor zover modules niet voorwaardelijk voor elkaar zijn. Hij toetst flexibel, op het moment dat hij zelf denkt eraan toe te zijn. Hij plant zelf zijn werkzaamheden over de week en is daar zelf verantwoordelijk voor. Natuurlijk is hij flexibel binnen bepaalde grenzen. Hij zou kunnen besluiten om vanmiddag in plaats van in school te zitten, naar huis te gaan. Maar maandag aanstaande is wel de deadline voor *Wiskunde* en moet hij toetsen, anders krijgt hij moeilijkheden met zijn mentor. Daarom zit hij nu toch in school. Onze ervaring is dat leerlingen al vrij snel goed met hun tijd kunnen omgaan. Flexibiliteit dus binnen duidelijke grenzen, maar dat is ook maatschappelijke realiteit.

Flexibel in ander opzicht is zijn leren op het moment dat hij in staat is zijn manier van leren, dat is zijn strategie, aan te passen/te veranderen als hij constateert dat de strategie niet werkt, al dan niet met behulp van zijn mentor. Flexibel leren betekent dus ook flexibel omgaan met strategieën, de kunst om strategieën te reguleren na evaluatie van het leerproces. Het kerninstrument dat de mentor hanteert als leidraad bestaat dan ook uit twee delen: *Oriëntatie op de leertaak* (bijlage 2) en *Evaluatie van het leerproces* (bijlage 3).

In het eerste deel staat stap voor stap aangegeven hoe de leerling gebracht kan wor-

den tot het systematisch opstellen van een werkplan voor de module, via het onderscheiden van leerdoelen, hoofd- en bijzaken, kennis en vaardigheden, het kiezen van strategieën en het maken van een tijdsplan. In het tweede deel wordt geëvalueerd of tijdsinschattingen reëel waren en of strategieën gewerkt hebben. In de evaluatie van het leerproces ligt het strategisch leermoment voor de leerling.

In hogere semesters, als het proces van zelfsturing bij de leerling toeneemt, zal hij zonder hulp van de mentor

zelf het instrument kunnen hanteren.

VERANTWOORDELIJKHEID

Strategische persoonlijkheidsontwikkeling is een politieke term, voor het eerst gebezigd op een topconferentie in Helsinki, toen Europese leiders lijnen uitzetten voor het onderwijs na het jaar 2000. Strategische persoonlijkheidsontwikkeling betekent dat iemand zelf verantwoordelijk is voor wat hij leert en hoe hij zich ontwikkelt. In ons geval betekent het dat onze leerlingen moeten leren zelf de verantwoordelijkheid voor hun studie te dragen, in plaats van die bij de school en de leraren te leggen. Dat vergt een hele omslag in het denken van de leerlingen. Verantwoordelijkheid dragen kun je niet leren door erover te praten, je leert pas verantwoordelijkheid te dragen als je ook daadwerkelijk verantwoordelijkheid krijgt, met alle mogelijkheden en gevaren van dien. Op scholen krijgen leerlingen vaak terecht het gevoel dat de verantwoordelijkheid waar de leraar zo de mond van vol heeft, eigenlijk een schijnverantwoordelijkheid is.

Wij sluiten contracten met leerlingen. Niet alleen aan het begin van het schooljaar het wettelijk voorgeschreven studiecontract, ook in de loop van het jaar leercontracten met

leerlingen die een dergelijke stok achter de deur nodig hebben. Maar ook het beste contract kan er niet voor zorgen dat de leerling zijn houding en studiegewoontes verandert. Weer is hier de mentor nodig, die vanuit zijn persoonlijke relatie met de leerling systematisch werkt aan diens motivatie en gevoel van verantwoordelijkheid en die hem ook steeds meer verantwoordelijkheid laat dragen.

EXTERNE STURING EN ZELFSTURING

De beginsituatie is voor ons niet bepaald gunstig. Onze instroom bestaat uit leerlingen van 16 jaar en ouder, die na de basisschool gemiddeld vier jaar voortgezet onderwijs hebben gevolgd. In die vier jaar hebben ze een sterk reproductieve manier van leren aangeleerd. Het leren was min of meer volgzzaam uitvoeren van wat de leraar opdroeg. Ook de verantwoordelijkheid voor het leerproces lag bij de leraar. Wij zeggen dan dat deze leerlingen sterk afhankelijk zijn van *externe sturing*: afhankelijk van de instructies van de leraar, de leerstof en de opdrachten in het boek. Bij die afhankelijkheid van externe sturing sluiten wij aan door de leerlingen in de beide eerste semesters zeer intensief te begeleiden. Vandaar dat wekelijks voortgangsgesprek met de mentor en de instructie- en zwaartepuntlessen.

Na verloop van tijd verandert dat. Leren leren is een bewustwordingsproces gestimuleerd door de gerichte acties van de mentor nieuwe-stijl. Langzamerhand zal de leerling leren om zijn eigen manier van studeren kritisch te bekijken en bij te stellen, steeds beter zal hij in staat zijn hierbij beslissingen te nemen. Hij krijgt inzicht in zijn eigen mogelijkheden en beperkingen, hij wordt min of meer strategiebewust. Daardoor kan hij stap voor stap ook meer verantwoordelijkheid voor zijn eigen studie dragen. Wij zeggen dan dat zijn *zelfsturing*

toeneemt. Externe sturing en zelfsturing zijn complementaire begrippen. Naarmate de zelfsturing van de leerling toeneemt, kan de externe sturing afnemen. In hogere semesters is uiteindelijk geen mentor meer nodig. Maar voor het zover is...

Wij kijken vaak met bewondering naar de basisschool en zien dat die leerlingen, hoe klein ze ook zijn, toch al een verrassend grote mate van zelfstandigheid tonen. Zij dragen op hun manier al verantwoordelijkheid voor hun eigen taken en materialen. Ook met kinderen van zeer jonge leeftijd kan de begeleider al heel goed werken aan zelfstandigheid en zelfverantwoordelijkheid. Dat zouden wij graag voortzetten. Maar het lijkt soms wel of de kinderen na de basisschool systematisch alle zelfstandigheid en verantwoordelijkheid weer afleren. Er gaapt voor ons een kloof in de ontwikkeling die wij zo graag voortgezet willen zien. Wat dat betreft, heeft u het in Vlaanderen gemakkelijker, denk ik. U heeft de kinderen na de basisschool al in huis, in de eerste graad. U kunt beter dan wij inspelen op de verworvenheden van de basisschool.

DE IMPLEMENTATIE

De invoering van deze vernieuwingen op een school is een ingrijpend proces. De opleiding verandert van productgericht naar procesgericht. Toch kan de implementatie in vijf jaar zijn beslag krijgen aan de hand van het stappenplan dat ik ontwikkeld heb. Dit plan is globaal en dient aangepast aan de specifieke mogelijkheden en beperkingen van elke school.

STAP 1: *Introductiescholing*

Vanuit de meestal traditionele klassikale situatie neemt de eerste groep leraren deel aan de zogenaamde introductiescholing. In gemiddeld zes bijeenkomsten van drie uur maken zij kennis met de verschillende aspec-

ten van het didactisch concept *Flexibel Zelfverantwoordelijk Leren*. Belangrijk doel van deze introductie is dat consensus wordt bereikt over een duidelijke onderwijsvisie; mensen moeten gemotiveerd raken de nieuwe weg in te slaan. Verder wordt het schrijven van moduulwijzers aangeleerd en maken de leraren kennis met het concept leerstijlen. Vervolgens worden leerinstrumenten geïntroduceerd en de taken van de mentor nieuwe-stijl omschreven. Ook vindt een scholing in gesprekstechnieken plaats. Aan het eind wordt een groep mentoren nieuwe-stijl aangesteld en worden werkgroepen geïnstalleerd die vorm moeten geven aan moduulwijzers en uitvoeringsplannen.

STAP 2: Implementatie 1

In het nieuwe schooljaar wordt met enkele klassen gestart met de begeleiding van de mentor nieuwe-stijl, die daartoe een groep van ongeveer tien leerlingen krijgt. De scholing richt zich op het begeleiden van de mentoren die wekelijks met hun leerlingen voortgangs- en studiegesprekken moeten voeren. Daarnaast worden de mentoren geschoold in de zogenaamde 'collegiale consultatie' die wekelijks op een vast moment moet plaatsvinden. Iemand uit de groep mentoren wordt opgeleid om die consultatie te leiden, de zogenaamde mentorbegeleider. Er vindt voortgezette scholing in gesprekstechnieken, leerstijlen en diagnostische instrumenten plaats. De werkgroepen maken voor elk vak de moduulwijzers en uitvoeringsplannen voor het eerste en tweede semester. Er dient zich een nieuwe groep potentiële mentoren aan, die de introductiecursus volgen.

STAP 3: Implementatie 2

De moduulwijzers voor het eerste en tweede semester worden ingevoerd. Via de uitvoeringsplannen wordt per vak een voorzichtige begin gemaakt met vormen van onbegeleid en open leren in het Open Leercentrum. De eerste groep mentoren nieuwe-stijl kan zonder externe sturing, onder leiding van de eigen mentorbegelei-

der functioneren. De tweede groep mentoren volgt de voortgezette training (stap 2); een derde groep potentiële mentoren volgt de introductiecursus. De werkgroepen maken moduulwijzers en uitvoeringsplannen voor het derde en vierde semester.

SLOTBALANS

De onderwijsvernieuwing op onze school is een proces van bijna vier jaar geweest. Het heeft grote investeringen geëist zowel materieel als aan persoonlijke inzet van veel collega's. Het vervullen van materiële randvoorwaarden was gemakkelijker dan het aansturen van ontwikkelingsprocessen bij mensen. Maar we zijn er bijna. Onze urenleerling van vroeger die altijd praatte over taakbelasting, heeft nu een weektaak waarbij hij al zijn werk verricht op de school en waarbij hij in overleg met zijn naaste collega bepaalt wanneer hij een vrije dag of middag zal nemen.

Onze leerling van vroeger die altijd klaagde over tussenuren, weet nu dat hij een rooster heeft waarop maar enkele van zijn vakken staan. De lege plekken op het rooster geven de tijd aan die hij heeft om al zijn andere taken te doen. Hij moet dan hard werken om al de deadlines te halen. Een groot deel van de daarvoor geschikte leerstof wordt aangeboden en verwerkt in de Open Leercentra en leerlingen werken flexibel en zelfverantwoordelijk. De intensieve begeleiding van de mentor zorgt ervoor dat de leerlingen de verantwoordelijkheid voor hun studie zelf opnemen en leerstrategieën ontwikkelen. Het volle profijt ervan zullen ze straks krijgen, als ze na de school nog levenslang moeten leren.

Jan van der Draai
 Florijn 28
 NL-1628 RK Hoorn
 draai@multiweb.nl

Noten

- 1 Zelf werk ik al 28 jaar op deze school. Als pedagoog hou ik me bezig met onderwijs-vernieuwing. Op verscheidene scholen voor mbo in heel Nederland verzorg ik scholing aan leraren met cursussen 'Mentor nieuwe-stijl' en begeleid ik implementatie-processen binnen schoolorganisaties.
- 2 Adressen waar de diagnostische instrumenten te verkrijgen zijn:
 - (1) INVENTARIS LEERSTIJLEN
STAR, Faculteit der Sociale Wetenschappen, KU Brabant, Postbus 90153, NL-5000 LE Tilburg
 - (2) VRAGENLIJST STUDIEPROBLEMEN
RU Groningen, Toren Academiegebouw, Broerstraat 5, NL-9712 CP Groningen
 - (3) STUDEERGEDRAG VRAGENLIJST
TU Eindhoven, Postbus 513, NL-5600 MB Eindhoven
 - (4) EXAMEN/TOETS ATTITUDE VRAGENLIJST
Swets Test Services, Uitg. Swets & Zeitlinger, Lisse (NL)
- 3 Zie ook de bijdragen van Peter Van Petegem & Sven De Maeyer in VONK 29/1 en elders in dit nummer. (NVDR)

Bibliografie

- Schouwenburg, H.C. e.a. (red.): *Studievaardigheid en leerstijlen*. Groningen: Wolters-Noordhoff, 1995.
- Schouwenburg, H.C.: Voorspellende waarde van de Vragenlijst Studieproblemen voor het studiesucces van eerstejaarsstudenten. In: H.C. Schouwenburg e.a. (1995)
- Vermunt, J.D.H.M.: *Leerstijlen en sturen van leerprocessen in het hoger onderwijs. Naar procesgerichte instructie in zelfstandig denken*. Lisse: Swets & Zeitlinger, 1992.
- Vermunt, J.D.H.M.: Leerstijlen, een overzicht en recente onderzoeksgegevens. In: H.C. Schouwenburg e.a. (1995).
- Zijlstra, P.M.: De Studeergedrag Vragenlijst, een nuttig instrument? In: H.C. Schouwenburg e.a. (1995).

BIJLAGEN

NOOT VOORAF:

De lay-out van de bijlagen is om plaatsbesparende redenen niet identiek aan die van de instrumenten voor de leerlingen. (NVDR)

BIJLAGE 1: Moduulwijzer Nederlands Leesvaardigheid

A INFORMATIE VOORAF

‘Ben je soms in de kerk geboren?’

Je weet waarschijnlijk wel dat je hier geen ja of nee op moet antwoorden, maar dat er van je verwacht wordt dat je de deur dicht doet. Je begrijpt dus iets wat niet letterlijk aan je gevraagd is. Dit is een vorm van communicatie. In deze module kun je leren hoe je eigen communicatie met anderen kunt verbeteren.

1 De onderwerpen die aan bod komen

- Het communicatieschema;
- Lezen (tekstvormen, soorten, etc.);
- Schriftelijke communicatie (doelgerichtheid, publieksgerichtheid).

Je kunt ze vinden in het boek op blz. 2.11 t/m 2.57. Het is de bedoeling dat deze begrippen helder voor je worden en dat je je daardoor bewuster wordt van je eigen communicatie. *‘Wat heb ik hieraan voor mijn studie?’* Dat is een terechte vraag. De stof wordt onafhankelijk bestudeerd, maar behoort tot de basisvaardigheden die je vanaf nu nodig hebt. Zie dit als een van de **bouwstenen** voor de rest van je studie.

2 Wat moet je kennen en kunnen? Kennis zowel als vaardigheden.

Aan het eind van deze module:

- 2.1 Ken je het communicatieschema en kun je het toepassen.
- 2.2 Ken je het verschil tussen verbale en non-verbale communicatie en kun je dat toepassen in je eigen communicatie.
- 2.3 Kun je diverse tekstvormen en tekstsoorten herkennen en toepassen.
- 2.4 Kun je structuuraanduiders toepassen en herkennen.
- 2.5 Weet je hoe teksten zijn opgebouwd en kun je signaal- en verwijswaarden toepassen.
- 2.6 Heb je drie leesstrategieën leren gebruiken.
- 2.7 Ken je de voorwaarden waaraan schriftelijke communicatie moet voldoen.
- 2.8 Kun je aan de hand van een goed schrijfplan doelgerichte en publieksgerichte teksten schrijven.

3 Wat moet je ervoor doen?

Om deze module te kunnen volgen, zijn geen bijzondere voorkennis en vaardigheden noodzakelijk. Je zult vrij veel **nieuwe** begrippen moeten leren en vooral ook **veel** moeten oefenen met het schrijven van teksten en het toepassen van leesstrategieën. Daarvoor vind je in het boek maar liefst 21 opdrachten.

4 Hoe lang ben je daar mee bezig?

Dit zal voor iedereen verschillend zijn. Je moet erop rekenen dat de gemiddelde studiebelasting (uitgedrukt in klokuren) tussen de 45 en 50 uur intensieve zelfstudie bedraagt.

5 Een goed advies

We denken dat het nuttig is om bij een aantal onderdelen in een groep samen te werken. Bijvoorbeeld om doelgerichtheid en publieksgerichtheid van je teksten te onderzoeken. Zo zijn er wellicht meer onderdelen uit de module geschikt voor groepswork. Goede manieren van aanpak (leerstrategieën) leer je ontwikkelen, samen met je mentor, aan de hand van evaluatie-instrumenten zoals **Oriëntatie op de leertaak** en **Evaluatie van het leerproces**. [Zie bijlagen 2 en 3. (NVDR)]

6 Hoe, wanneer en wat wordt er getoetst?

DE INSTAPTOETS

Je begint met de instaptoets te maken. Je kunt hem halen bij de vakdocent Nederlands. Alle belangrijke onderdelen van de stof van deze module zitten erin. Ook de antwoorden moet je bij de vakdocent halen. Het is niet erg als je in deze instaptoets veel fouten maakt. De bedoeling is immers dat je aan de hand van je eigen **foutenanalyse** te weten komt wat je **wel** en wat je **nog niet** weet. Je kunt dan ook bepalen waarop je, bij het doorwerken van deze module, de meeste inspanning zal moeten richten. Je kunt een lijstje maken van jouw sterke en zwakke punten in deze stof. Je kunt dan een werkplan maken.

DE EINDTOETS

Als je de hele module hebt doorgewerkt – en er dus gemiddeld 50 uur intensieve zelfstudie op hebt zitten – kun je overwegen om de eindtoets te maken. Je moet dan echter wel de overtuiging hebben dat je alles goed beheerst. Voor het maken van de eindtoets moet je een afspraak maken met de vakdocent Nederlands.

ZELFTOETSEN

Tijdens het doorwerken van de module is het belangrijk dat je jezelf voortdurend toetst op je vorderingen. Ervaring leert dat de meeste mensen al gauw de neiging hebben te denken dat ze iets beheersen, terwijl dan in de praktijk blijkt dat dat bij lange na niet het geval is. Een goede manier om jezelf te controleren, is het maken van de opdrachten die in het boek bij de leerstof staan. Bij hardnekkige problemen met de leerstof, de opdrachten of beide, kun je met je mentor overleggen of je een vakdocent moet raadplegen.

EVALUATIE VAN HET LEERPROCES

Samen met je mentor kun je met de instrumenten **Oriëntatie op de leertaak** en **Evaluatie van het leerproces** evalueren in hoeverre je manier van studeren effectief (geweest) is, of je over goede strategieën beschikt en hoe je je eigen manier van studeren kunt verbeteren.

B LEERACTIVITEITEN

1 Het communicatieschema

1.1 Eisen

- De vier genoemde eisen moet je met eigen voorbeelden kunnen verklaren.
- De voorbeelden op blz. 2.12 dienen uitsluitend ter verduidelijking.
- Opdracht 1 (blz. 2.15) mag geen problemen opleveren.

1.2 Zender, boodschapper en ontvanger

- Het communicatieschema moet je uit het hoofd kunnen tekenen en verklaren.
- Opdracht 2 (blz. 2.15) maakt heel goed duidelijk of je de stof begrijpt of niet.

1.3 Verbale en non-verbale communicatie

- Je moet een definitie kunnen geven van beide soorten communicatie.
- Je moet van beide soorten minstens 5 voorbeelden zonder moeite kunnen bedenken.
- Je moet voorbeelden kunnen bedenken waar het onderscheid tussen beide vormen van communicatie soms moeilijk te maken valt.
- Opdracht 3 (blz. 2.16) is zeer geschikt om met een paar studiegenoten te bespreken / uit te proberen.

2 Lezen

[Gelijkaardige opdrachten als bij 1. (NVDR)]

3 Schriftelijke communicatie

[Gelijkaardige opdrachten als bij 1. (NVDR)]

C AFSLUITENDE INFORMATIE

Als – je denkt dat je de hele stof van deze module beheerst (blz. 2.11 t/m 2.57),
 – je de studie-aanwijzingen van deze moduulwijzer en die van je mentor hebt opgevolgd en
 – de opgaven je geen problemen (meer) opleveren,
 kun je proberen de eindtoets te maken. De eindtoets kun je halen bij de vakdocent Nederlands.

BIJLAGE 2: Oriëntatie op de leertaak

Beste leerling,

Dit boekje met vragen en opdrachten is gemaakt met de bedoeling jou te helpen. Als je de instructies die volgen, goed leest en de opdrachten eventueel samen met je mentor maakt, leer je gaandeweg wat je het best kunt doen als je aan een nieuwe kavel leerstof wilt beginnen. Ze proberen bovendien je bewust te maken van je eigen studeergedrag, in die zin dat je leert hoe je het best kunt inschatten hoeveel tijd en moeite de nieuwe taak zal kosten en hoe je de beste aanpak (strategie) kunt kiezen. Lees nauwkeurig en maak en bespreek alle opdrachten.

* * *

INSTRUCTIE : Oriënteren op de leertaak

Om een taak – in dit geval het bestuderen van een kavel leerstof – tot een goed einde te brengen, moet je je eerst goed voorbereiden. Je moet je oriënteren op het werk dat je moet verrichten en je moet bepalen welke strategieën je het beste kunt volgen. Als je nog niet zo erg goed zelfstandig kunt studeren, kun je de oriëntatie het best samen met je mentor, aan de hand van de volgende vragen en opdrachten doen!

1 Wat is het doel van de leerstof?

Om antwoord te kunnen geven op de vraag wat het (leer)doel is van deze kavel, moet je de inleiding van de kavelwijzer bestuderen, met name het deel dat begint met:

'Aan het einde van deze kavel kun je / weet je...' Zet ze in telegramstijl onder elkaar, elk leerdoel in maximaal één of twee woorden.

LEERDOELEN

1
2
enz.

2 Wat wordt er van mij verwacht?

De leerstof die je je eigen moet maken, kun je verdelen in onderdelen die een beroep doen op kennis (wat moet ik weten) en onderdelen die een beroep doen op vaardigheden (wat moet ik kunnen). Zet achter het rijtje leerdoelen uit vraag 1 achter elk doel 'kennis', 'vaardigheid' of 'beide'. Bekijk vervolgens of er in de stof onderdelen zitten waarvan je nu al weet dat je die beslist uit het hoofd moet leren. Als dat het geval is, schrijf die onderdelen dan onder het rijtje met leerdoelen.

3 Wat weet ik er al van?

Pak de leerboeken waarnaar de kavelwijzer verwijst erbij en zoek de stof op waar deze kavel over gaat. Blader de hoofdstukken even door en bekijk ze oriënterend. Je krijgt nu al een idee wat je van tevoren al van deze nieuwe stof weet of beheerst. Geef aan hoeveel je al weet, d.w.z. schrijf achter elk leerdoel van het rijtje (vraag 1) 'niets', 'een beetje', 'veel' of 'alles'. De leerdoelen waar je 'niets' achter hebt geschreven, moet je onderstrepen. Nu heb je vast ook wel een idee op welk leerdoel, dus op welke kennis of op welke vaardigheid je de meeste energie moet richten omdat je dat het moeilijkst vindt. Schrijf dat leerdoel nog eens op, onder het rijtje, en trek er een kader (hokje) omheen. Schrijf erachter 'STRATEGIE'.

4 Wat is het verband met de vorige kavels?

Als je de desbetreffende leerstof in het boek oriënterend hebt gelezen, kun je de volgende vragen beantwoorden:

- Welke onderdelen van de stof zijn al eens in een vorig kavel aan de orde geweest?
 - 1
 - 2
 - enz.
- Was het toen:
 - ☐ voorbereiding op deze stof
 - ☐ dezelfde stof als nu
 - ☐ anders, namelijk

5 Hoe ga je deze taak aanpakken?

Voordat je aan een karwei begint – dus ook aan deze kavel – is het noodzakelijk dat je je realiseert dat je pas effectief kunt werken als je een bepaalde strategie kiest, een plan van aanpak. Om dat bij deze kavel te kunnen doen, moet je goed nagaan bij welke onderdelen je vooral veel moet leren (kennis) en bij welke je goed moet oefenen (vaardigheid). Misschien weet je van jezelf wat je sterke en zwakke punten zijn wat dit betreft. Vul in:

Een sterk punt van mij is

Een zwak punt van mij is

De een kan bijvoorbeeld iets heel goed uit het hoofd leren, de ander leert pas iets goed als hij het een aantal keren oefent, een derde begrijpt het pas als hij kan snappen wat hij er in de praktijk mee kan, enzovoort. Als jij nu van jezelf je sterke en zwakke punten kent, met andere woorden als jij van jezelf weet hoe je het beste leert, kun je hieronder wel aangeven hoe jouw plan van aanpak eruit ziet.

5.1 Strategie

- (1) Welk leerdoel ga je het eerst aanpakken?
- (2) Waarom juist dit als eerste?
- (3) Hoe is ongeveer de verhouding bij dit onderdeel tussen leerwerk (kennis) en maakwerk (vaardigheden) in procenten?
 $Leerwerk = \dots \%$
 $Maakwerk = \dots \%$
- (4) Als je weet welk onderdeel voor jou waarschijnlijk het moeilijkst wordt (zie vraag 3), zou je dan een speciale strategie kunnen bedenken voor dit onderdeel die misschien voor jou effectief kan zijn? Welke?
- (5) Waarom denk je dat deze speciale strategie voor jou effectief kan zijn?

5.2 Tijdsplanning

In vraag 3 heb je aangegeven welk leerdoel, kennis of vaardigheid jou de meeste energie zal gaan kosten. In vraag 5.1 heb je een speciale strategie bepaald voor dit moeilijke deel. Nu moet je nog een inschatting maken hoeveel tijd je nodig zult hebben voor dit in vraag 3 omkaderde leerdoel. Daarvoor is nodig dat je eerst in een rijtje onder elkaar zet welke acties je gaat ondernemen. Dus bijvoorbeeld:

- (1) hfdst. 3.4: uittreksel maken van de theorie
- (2) hfdst. 3.5: drie rijtjes uit het hoofd leren
- (3) opdrachten blz. 35 maken

WERKLIJSTJE

1
 2
 enz.

TIJDSPLAN

.....

Het werkljstje moet je heel goed met je mentor bespreken; hij kan je ook met het opstellen ervan helpen! Als dit plannetje op papier staat, moet je achter elk punt proberen het aantal uren en minuten op te schrijven dat je daarvoor nodig denkt te hebben. Door alle tijd bij elkaar op te tellen, krijg je een idee hoeveel uren en minuten je in totaal nodig zult hebben voor dit ene leerdoel.

Hoeveel tijd is het totaal? uur en minuten.

Schrijf deze tijd ook achter het omkaderde leerdoel van vraag 3 en trek er eveneens een hokje omheen. Als je ten slotte aan de taak gaat beginnen, doe je er goed aan de tijd die je eraan werkt bij te houden, want in de nabespreking met je mentor moet je kunnen opgeven hoeveel tijd je in werkelijkheid meer of minder nodig had. Bovendien moet je dan aan kunnen geven waardoor dat kwam.

* * *

Tot slot kun je een samenvatting maken van jouw oriëntatie op deze leertaak. Beantwoord daartoe de volgende vragen:

SAMENVATTING : Oriëntatie op de leertaak

- (1) Hoeveel leerdoelen doen een beroep op kennis?
 - (2) Hoeveel leerdoelen doen een beroep op vaardigheden?
 - (3) Zijn er onderdelen die je uit het hoofd moet leren? Zo ja, welke?
 - (4) Welke leerstofonderdelen zijn helemaal nieuw voor jou?
 - (5) Welk leerdoel zal je de meeste moeite kosten?
 - (6) Welke speciale strategie heb je daarvoor bedacht?
 - (7) Welk onderdeel van de stof zal je de meeste tijd kosten?
 - (8) Hoeveel tijd heb je in totaal nodig voor deze kavel?
- Besprek deze samenvatting met je mentor voordat je aan de leertaak begint.

BIJLAGE 3: Evaluatie van het leerproces

Beste leerling,

Dit boekje met vragen en opdrachten is gemaakt met de bedoeling jou te helpen. Als je de instructies die volgen, goed leest en eventueel met je mentor samen de opdrachten maakt, leer je gaandeweg wat je het best kunt doen als je je leerproces wilt evalueren, dat wil zeggen als je wilt weten hoe je kunt studeren op een manier die het best bij jou past en die voor jou zo effectief mogelijk is. Door goed over de antwoorden na te denken en deze te bespreken met je mentor, leer je bovendien ook nog hoe je je eigen manier van studeren steeds verder kunt verbeteren. Je zult dan ook steeds betere resultaten kunnen bereiken. Op deze manier word je je zo steeds bewuster van je eigen studeergedrag (je ontwikkelt steeds meer zelfkennis) en leer je steeds beter bij een nieuwe taak de juiste strategie te kiezen. Je leert steeds beter gebruik te maken van je eigen mogelijkheden en beperkingen, een vaardigheid die je later heel erg van pas zal komen! Lees nauwkeurig en maak alle opdrachten.

* * *

INSTRUCTIE : Evaluatie van het leerproces

Om te weten te komen of je op een goede manier studeert, dat wil zeggen of je in staat bent een leertaak aan te pakken met een strategie die bij jou past en die het beste resultaat oplevert, is het noodzakelijk dat je goed evalueert (achteraf bekijken) wat je hebt gedaan. Zeker als je nog niet zoveel ervaring hebt met kavelwijzers en zelfstandig leren, moet je de resultaten goed bespreken met je mentor. Vaak is het zelfs aan te bevelen om deze hele evaluatie samen met de mentor uit te voeren!

1 Wat heb ik geleerd, zijn de doelen gehaald?

1.1 Wat heb ik geleerd?

Bij vraag 2 van de 'INSTRUCTIE: Oriëntatie op de leertaak' heb je het rijtje leerdoelen van deze kavel onder elkaar gezet. Neem dit over, d.w.z. vul hetzelfde rijtje hieronder nog eens in. Schrijf ook het rijtje met 'niets', 'een beetje', 'veel', en 'alles' er weer achter, onder het kopje 'Hoeveel wist ik van tevoren?'.

LEERDOELEN	HOEVEEL WIST IK VAN TEVOREN?	WAT WEET IK ER NU VAN?
1
2
enz.		

1.2 Zijn de doelen gehaald?

Als je de kolommen in de bovenstaande figuur vergelijkt, kun je vaststellen of je alle leerdoelen bereikt hebt. Schrijf nu 'niets', 'een beetje', 'veel' of 'alles' onder het kopje 'Wat weet ik er nu van?'. Als je achter elk doel ingevuld hebt 'alles', kun je verder gaan naar vraag 2, anders moet je eerst de vragen 1.2.1 t/m 1.2.3 nog beantwoorden.

1.2.1

- Achter welk leerdoel heb je 'veel' ingevuld?
- Wat zou je hier nog meer moeten doen om van 'veel' 'alles' te maken?
- Waarom is dat nog niet gebeurd?

1.2.2

- Achter welke leerdoelen heb je nu weer 'niets' of 'weinig' ingevuld?
- Je bent er dus nog niet in geslaagd je de kennis of vaardigheden van dit onderdeel eigen te maken! Geef eens aan hoe dit komt.
- Was het ook een kwestie van (*antwoord met ja of nee*):
 - niet kunnen leren, door wat voor oorzaak ook?
 - niet begrijpen van een of meer onderdelen van de stof?
 - geen tijd, zin of gelegenheid hebben?
 - niet kunnen onthouden?
 - niet kunnen concentreren?
 - te weinig tijd hebben?

1.2.3

- Zou je mentor/docent je kunnen helpen? ja/nee
- Wat zou hij voor je kunnen doen?
- Denk je dat je met hulp van de docent in staat zal zijn alle leerdoelen goed onder de knie te krijgen? ja/nee
- Zo nee, verklaar dat.
- Heb je al hulp gezocht bij de docent? ja/nee
- Zo ja, heeft hij je goed geholpen? Toelichting:.....
- Zo nee, waarom heb je nog geen hulp gezocht bij de docent?

2 **Was mijn strategie effectief?**

Achter één of meer leerdoelen had je het woord 'STRATEGIE' geschreven en omkaderd, daarmee inschattend dat je dit onderdeel het moeilijkst zou vinden.

2.1

- Klopte die inschatting, met andere woorden was dit onderdeel achteraf gezien ook inderdaad het moeilijkst? ja/nee
- Zo nee, welk onderdeel was dat dan wel?
- Waardoor kwam dat?
- Hoe komt het dat het als moeilijkst ingeschatte onderdeel makkelijker was dan je eerst dacht?

2.2

In de 'Oriëntatie op de leertaak' heb je bij vraag 5 aangegeven welke strategie je zou kiezen om deze kavel door te werken (zie vragen 5.1.1 t/m 5.1.5). Je hebt er ook aangegeven welke jouw sterke en zwakke punten zijn (vraag 2.2.1).

2.2.1

- Denk je er nog zo over? Vul in:
Een sterk punt van mij is:
Een zwak punt van mij is:

2.2.2

- Is hierin iets veranderd? ja/nee
- Zo ja, waardoor?

Kijk nu nog eens goed naar de antwoorden die je destijds gaf op de vragen 5.1.1 t/m 5.1.5.

2.2.3

- Heb je inderdaad het in 5.1.1 genoemde leerdoel als eerste aangepakt? ja/nee
- Zo nee, waarom niet?
- Zo ja, was dat verstandig, waarom wel, waarom niet?
- Zou je de volgende keer weer met dat onderdeel als eerste beginnen? ja/nee
- Zo nee, met welk onderdeel dan?

2.2.4

- Klopte jouw inschatting voor wat betreft de percentages leerwerk en maakwerk? ja/nee
- Zo nee, wat was het verschil?
- Welk onderdeel van de stof had je verkeerd ingeschat?
- Waardoor kwam dat?

2.2.5

Bij de vragen 5.1.4 en 5.1.5 van 'Oriëntatie op de leertaak' heb je voor een strategie gekozen waarvan je het idee had dat die effectief zou kunnen zijn voor dat moeilijke onderdeel. Probeer nu de gekozen strategie eens te evalueren, d.w.z. beoordeel of jouw plan van aanpak een goede manier was om de stof onder de knie te krijgen en zo het leerdoel te bereiken. Kijk daarbij ook naar het werklíjstje van vraag 5.2 !

- Wat ging er heel goed in jouw plan van aanpak?
- Wat ging minder goed, dus welk deel van jouw strategie werkte niet naar verwachting?
- Wat ging er precies mis?
- Als je alles van tevoren geweten had, wat had je dan anders gedaan?
- Waarom zou dat beter zijn geweest?

Kun je hier iets algemeen over zeggen, dat wil zeggen welke consequenties trek je hieruit voor een volgende keer?

3 *Had ik een goede tijdsplanning?*

Bij vraag 5.2 van 'Oriëntatie op de leertaak' heb je een werklíjstje gemaakt waarin je werkzaamheden op volgorde voorzien waren van een tijdsplan. Als je nu de geplande tijden vergelijkt met de tijd die je werkelijk nodig had voor de onderdelen, kun je een conclusie trekken over je inschatting aan het begin.

3.1

- Welke werkzaamheden had je qua tijdsinvestering aardig goed ingeschat?
- Bij welk(e) onderde(e)l(en) ging het mis?
- Had je daar meer of minder tijd voor nodig? meer/minder
- Waardoor kwam dat?

3.2

In de vorige vraag (2.2.5) heb je aangegeven wat goed en wat fout ging in je plan van aanpak (strategie). Als je bij de onderdelen die goed gingen en bij de onderdelen die fout gingen de van tevoren ingeschatte tijd eens vergelijkt met de in werkelijkheid benodigde tijd, valt er dan een conclusie te trekken? ja/nee

Probeer hieronder met je eigen woorden in een paar zinnen aan te geven in hoeverre bij deze kavel jouw tijdsinvestering te maken had met jouw studieresultaten. Bespreek dit uitvoerig met je mentor!

4 Studieproblemen: faalangst, gebrek aan werkdiscipline, concentratieproblemen

Behalve een goede strategie die nodig is om de taak goed aan te pakken, is het voor het slagen van je studie ook nodig dat je genoeg zelfvertrouwen en discipline hebt, en dat je je goed kunt concentreren zonder teveel afgeleid te worden. Terugkijkend op je werken aan deze kavel, kun je waarschijnlijk wel de volgende vragen beantwoorden:

- (1) Toen je aan deze kavel begon, wat dacht je toen over de afloop?
 - ☐ ik kan dit wel aan
 - ☐ ik weet niet of ik dit wel aan kan
 - ☐ ik denk dat ik deze kavel niet aan kan
 - ☐ anders, nl.
- (2) Heb je tijdens het werken aan deze kavel wel eens een gevoel van paniek gehad omdat je dacht dat je het niet zou redden?
 - ☐ ja, vaak
 - ☐ soms
 - ☐ nooit
- (3) Heb je voor het slapen gaan wel eens aan dit werk gedacht?
 - ☐ ja, vaak
 - ☐ soms
 - ☐ nooit
- (4) Heb je wel eens het gevoel dat andere leerlingen beter zijn dan jij?
 - ☐ ja, vaak
 - ☐ soms
 - ☐ nooit
- (5) Kun je er gemakkelijk toe komen om hard genoeg te werken?
 - ☐ ja, meestal
 - ☐ soms wel, soms niet
 - ☐ (bijna) nooit
- (6) Vind je dat je goed systematisch kunt werken?
 - ☐ ja
 - ☐ soms
 - ☐ nee
- (7) Ben je voor je gevoel wel eens achter met je werk?
 - ☐ ja, vaak
 - ☐ soms
 - ☐ (bijna) nooit
- (8) Sommige mensen werken altijd bij vlagen, dus heel onregelmatig. Hoe zit dat met jou?
 - ☐ ik werk altijd bij vlagen
 - ☐ ik werk deels bij vlagen, deels systematisch
 - ☐ ik werk meestal systematisch
 - ☐ ik werk altijd systematisch
- (9) Had je wel eens het gevoel dat je niet precies wist wat je aan het doen was?
 - ☐ ja, vaak
 - ☐ soms
 - ☐ (bijna) nooit
- (10) Betrap je jezelf er wel eens op dat je tijdens je werk andere dingen zit te doen waardoor je tijd verliest?
 - ☐ ja, vaak
 - ☐ soms
 - ☐ (bijna) nooit
- (11) Vind je dat je je over het algemeen goed kunt concentreren?
 - ☐ ja, meestal wel
 - ☐ soms wel, soms niet
 - ☐ vaak niet
- (12) Vind je dat je snel afgeleid bent, als je aan het studeren bent?
 - ☐ ja, meestal wel
 - ☐ soms wel, soms niet
 - ☐ vaak niet

Bovenstaande vragen gingen over zaken als faalangst, werkdiscipline en concentratie. Als je nu je antwoorden bekijkt, welke conclusies kun je dan trekken?

Geef hieronder in eigen woorden aan waar jouw sterke en zwakke punten liggen. Zet er ook bij waaraan je zou moeten werken en in zou moeten oefenen. Bespreek dit goed met je mentor!

Sterk:.....

Zwak:.....

Werken aan:.....

CONCLUSIE

Aan het eind van deze 'Evaluatie van de leertaak' kun je op grond van de voorgaande vragen en opdrachten wel een conclusie trekken over hoe jouw leerproces zich heeft voltrokken. Belangrijk is dat je er een goed gevoel over hebt omdat je denkt dat je goed gewerkt hebt en dat je voor jouw doen een goed resultaat hebt bereikt. Op sommige onderdelen zul je misschien toch niet zo tevreden zijn, omdat het niet ging zoals je graag gezien had. Misschien had je toch nog problemen met de stof, omdat je nog niet de goede strategie hebt gevonden. Bedenk dan dat dat helemaal niet erg is. Het is al heel belangrijk dat je in ieder geval de problemen **ziet**. Als je jouw eigen problemen met het studeren kunt herkennen, ben je al een heel stuk op weg om jouw eigen manier van studeren te verbeteren.

Maak goed gebruik van de vakkennis van de docenten voor wat de moeilijke leerstofonderdelen betreft, en ga met je mentor deze evaluatie bespreken. Dat laatste moet je doen nadat je aan de hand van de volgende vragen conclusies hebt getrokken over je leerproces. Beantwoord de volgende vragen aan de hand van je antwoorden op de voorgaande opdrachten 1 t/m 4:

(1) Heb je de leerdoelen, genoemd in de inleiding van de kavelwijzer, gehaald?	☐ ja	☐ nee / gedeeltelijk, want ...
(2) Was je strategie effectief?	☐ ja	☐ nee / gedeeltelijk, want ...
(3) Had je een goede tijdsplanning?	☐ ja	☐ nee / gedeeltelijk, want ...
(4) Heb je een studieprobleem?	☐ nee	☐ ja, want ...

Vraag je mentor wanneer je aan de volgende kavel kunt beginnen.

T U S S E N D O O R

INTERKL@S

Voor wie zich nog verder in het thema van dit nummer wil verdiepen, enkele websites, zonder commentaar...

www.braingang.com
www.studiehuis.net
www.ping.be/onderwijs-sldr
www.klasse.be/archieven (dossier leren leren)
www.ond.vlaanderen.be/adiov (overzicht van studies en artikels over leren leren)